

FREMKALDELSER

© COPYRIGHT MIKAEL WIVEL/RHODOS 1999

LAYOUT: RUBEN BLÆDEL & GERTRUD JENSEN

Omslag: Bill Viola: Still fra "The Crossing", 1997, Video

Der rettes en varm tak til Palle Nielsen

for tilladelsen til at bruge udvalgte linoleumssnit

fra hans serier "Orfeus og Eurydike I, II & III"

som retningsgivende illustrationer til de overordnede afsnit

FINE ART PRODUCTIONS

ISBN 87 7245 722 8

S K R E V E T I S A N D

Jens Adolf Jerichau og Palle Nielsen

I 1916, i Paris, kort før selvmordet, malede Jens Adolf Jerichau en række store og stærkt bevægede figurkompositioner. Den kendteste og vel også den mest interessante af dem er den, han valgte at kalde for "Hecuba". Det er et af de mærkeligste billeder i den danske kunst – og også et af de mest gådefulde. For som altid hos Jerichau er det intenst personligt i sit udtryk og derfor yderst vanskeligt at dechifrere for andre.

Det er tilsyneladende malet igennem i ét stræk, mens ideen om det endnu var ny, og hånden var hurtig og sikker. Uden anfægtelser og uden refleksioner af mere formel art er det ligesom kastet ud på lærredet, flot, summarisk og ikke så lidt brutalt. Sådan er førstehåndsindtrykket. Men det er forkert. Slet så spontant er det ikke gået for sig. Tilblivelsen er mere komplikeret end som så – og snarere at ligne ved en fødsel end ved en åbenbaring. For kompositionen havde været længe om at finde sin endelige form.

Oprindelig var den nemlig en anden mands idé, maleren Niels Larsen Stevns' – og for Jerichau drejede det sig derfor om at gøre den til sin egen, inden han benyttede sig af den. Det lykkedes ham aldrig helt, og som billedet er blevet, er det en mærkeligt fremmed fugl i hans værk – vidt adskilt fra snart sagt alle hans øvrige figurkompositioner. Det er mere køligt, mere klart defineret end disse og rummer bare tre figurer og ikke det virvar, der er det sædvanlige.

Den ene af dem sidder på et stærkt skrånende gulv, den anden danser ekstatisk, og den tredje kaster sig gennem en åbning i væggen ud i det tomme rum.

Oprindelig var der også en fjerde figur til stede, men han – eller hun – blev malet ud. Det var en figur, der stod rank som en støtte til højre for den

siddende. Og denne figurs forsvinden bidrager til det gådefulde – ligesom også den spejlvending gør det, som skete med kompositionen i sidste øjeblik. Det endelige billede er nemlig malet på bagsiden af det oprindelige og på grundlag af de gennemsnugninger, der er sket, af farverne, i det upræparerede lærred.

Billedet er blevet sært skævt ved dette sidste indgreb, modsat og tvetydigt og egentlig kun til at begribe, hvis man ser det i lyset af det tilstundende selvmord. Jerichau vidste, at han kunne dø når som helst, han havde pistolen liggende parat, og det han malede i "Hecuba", var i virkeligheden selve skuddets øjeblik. Det er netop den bevægelse, der er skildret – det nærmest eksplosive ryk, der sker, fra stilstand og venten over kort ekstase til det frie fald ud i intetheden.

Den komposition af Stevns, som Jerichau tog afsæt i, viste Kristus og kvinden, der er grebet hor. Kristus sidder her på knæ, foroverbøjet og skriver i sandet, og han har lige udtalt de ord, som har fået samtlige farisæere til at luske skamfulde bort: "Den af jer, der er syndfri, lad ham være den første, der kaster sten på hende."

Det billede, Stevns malede af scenen, blev temmelig stift og usammenhængende – og selv betragtede han det som mislykket og undlod derfor at udstille det. Det var et af hans første, selvstændige figurbilleder, malet omkring 1907 på grundlag af en række små, intense skitser, han havde tegnet to år tidligere. I disse koncentrerede han sig udelukkende om det øjeblik, hvor de magiske ord bliver udtalt og ligesom rammer de omkringstående. Og virkningen er formidabel – farisæerne på det nærmeste slynges til siderne og videre ud af billedrummet, hovedkuls og voldsomt, som om et kraftfelt havde hvirvlet sig ned omkring Kristus og gjort det er umuligt for andre at stå oprejst eller bare trække vejret.

Jerichau må have set tegningerne og også det ufærdige og mislykkede billede, Stevns var nået frem til på grundlag af dem – og indtrykket har lejet sig i hans sind som splinter under huden. Og først i Paris, længe efter, lykkedes det ham så at male sig fri af dem og skabe det billede, Stevns ikke havde magtet. Hele det eksplosive element, denne havde nedlagt i sine små tegnninger, var Jerichau pludselig i stand til at føre uskadt over i det store format og

fastholde lige nøjagtig så længe, som bevægelsen kunne bære. Fordi hans natur, i modsætning til Stevns', var af den art, at han kunne slippe et billede, mens forventningen om dets fuldendelse endnu kun var halvt indfriet.

Det er dette forunderlige element af noget anelsesfyldt, noget endnu ikke fuldbragt, der gør billedet så utroligt fascinerende at se. Man bliver grebet af det og ønsker at løse dets gåde. Det seneste, kvalificerede forsøg bliver gjort af Palle Nielsen. Som har udgivet en serie tegnede fortolkninger af problemet, sådan som han opfatter det. Og helt øjensynligt opfatter han Jerichaus maleri som et billede, slet og ret – for så vidt indholdsløst ud over det, man kan se, nemlig nogle figurer i et arkitektonisk rum. Hans tegninger har da også kun en vis, formel lighed med Jerichaus "Hecuba".

Tegningerne er spændende nok, men snarere fordi de endnu engang fortæller om Palle Nielsens egen, beklemmende vision af nutidsmenneskets lod i de store byer, end fordi de fortæller noget nyt om Jens Adolf Jerichau. Hvor dennes billede rummede visse forløsende elementer, så ligger der i Palle Nielsens variationer over temaet noget fuldkommen håbløst, udsigtsløst og klaustrofobisk. Der er ingen vej ud – end ikke selvmordet vil hjælpe. For der vil altid være en anden, der har det mindst lige så forfærdeligt som en selv.

Jerichau malede sit billede til Hecubas, eller skønhedens, pris – og tog her sit udgangspunkt i et centralt citat fra Shakespeares "Hamlet", hvor denne gør sig tanker om kunstens irrationelle, men nødvendige rolle i tilværelsen. Palle Nielsen er fuldt ud klar over dette, men han deler ikke Jerichaus opfattelse. Snarere nærmer hans sig Giersings, når denne, ud fra samme citat, siger således: "Mennesket er ikke alene ensomt, hans liv, hans tanke, alt er omsonst, for Hecuba."

Hvor lang er vejen ikke blevet tilbage til Niels Larsen Stevns' altforklarende gudstro?